

TİRE NECİP PAŞA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ TEFSİRE DAİR YAZMA ESERLER -I- (NECİP PAŞA KISMI)

Nurdoğan TÜRK*

Özet

İzmir Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki eserler "Necip Paşa" ve "Diğer Vakıf" olmak üzere iki kısımda tasnif edilmiştir. Bu çalışmada Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 1147 yazma eserden "Necip Paşa Kısmı"ndaki tefsire dair toplam 67 eserden 30 yazma eser hakkında bilgi verilmiştir. Diğer 37 yazma eser başka makalede tanıtılacaktır. Bu eserlerden bazılarının VII. yüzyıla ait olması, değerlerini bir kat daha artırmaktadır. Kütüphanedeki eserlerden bir çoğu günümüzde aslı dillerinde yayımlanmış, birçok dile çevrilmiştir. Kütüphaneye 671 eseri vakfeden bânî Mehmed Necip Paşa, bu önemli kütüphanede zengin bir kitap koleksiyonunun oluşmasına vesile olmuştur. Eserler, kültür hayatımıza hizmet etmiştir. Fakat bugünkü haliye kütüphane keşfedilmeyi bekleyen bir hazine gibidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tire, Necip Paşa, Kütüphane, Tefsir, Vakıf, Yazma.

IN THE LIBRARY OF TIRE NECİP PAŞA TO THE INTERPRETATION RELATING MANUSCRIPTS I

Abstract

Necip Pasha Works in the Izmir Tire Library "Necip Pasha" and "Other Foundation" are classified in two parts. In This study are given information about manuscripts of "Chapter Necip Pasha " in the that commentary of 30- 67 A total Works. Other 37 manuscripts will be introduced in another article. some of these works to be of century VII., values increases still more. Many of the works in the library today published in their original language, has been translated into many languages. Necip Mehmed Pasha Who devoted his 671 work to the Library, a treasure waiting to be discovered this important library in theTire led to the introduction a rich collection of boks and has served the our cultural life.

Key words: Qur'an, Tire, Necip Pasha, Library, Tafsir, Foundation, Manuscript.

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, İzmir Foça Müftüsü (dr_nrdgn@hotmail.com)

Giriş

“Bizzat elle yazılan kitap” anlamına gelen yazma eserler, yüzyıllar boyunca bin bir emek ve göz nuru ile ortaya konulan ve üretildikleri dönemin bilimsel gelişmişliğine ışık tutan yazılı hazinelerdir. Aynı zamanda bunlar hat, tezhip, minyatür, ebru ve cilt sanatlarının eşsiz örneklerine sahip birer sanat yapıtlarıdır. İlk İslâm yazmacılığı, Hz. Osman'ın Kur'ân-ı Kerîm'i istinsah ettirerek bir nüshasını Medine'ye, diğer nüshalarını da Kûfe, Basra ve Şam'a göndermesiyle başlar. İslâmiyet'te ilk yazmalar bu mushaflardır. Daha sonra kitap yazmacılığı gelişerek Tefsir, Hadis, Fıkıh, Siyer gibi eserlerin yanında şiir, dil ve tıp konularında da telif ve tercüme eserler yazılmaya başlanmıştır. Yazının daha kolay okunması için, hicrî birinci asırda noktalama ve harekeleme işaretleri kullanılmış, hicrî ikinci asırda ise Halil b. Ahmed el-Farahidî tarafından, yazıya düzen getirilmiştir. Çinli esirlerin hicrî ikinci asırda kâğıdı bulmalarıyla yazmacılık oldukça ilerlemiş, hicrî dördüncü asırda ise papirüs, yerini kâğıda bırakmıştır.

Kültürel mirasımız tarih boyu artarak gelişmiş ve zenginleşerek günümüze kadar ulaşmıştır. İslâm kültür ve medeniyetinin en önemli miraslarından biri olan el yazması eserler; tarih, din, dil, felsefe, coğrafya, astroloji, fen bilimleri gibi çeşitli konularda, yazıldığı dönem ve yere ait temel bilgileri bünyesinde toplayan, bilim ve sanat dünyasının ilk elden kaynaklarını oluşturmaktadır. Hemen her konuda yazılan bu eserler, kültürümüzün zenginliği kadar dilimizin de tarihsel dönemlerini, yaşadığı gelişmeleri somut bir biçimde gözler önüne seren ve söz varlığını, anlatım gücünü gösteren en önemli kaynaklarımızdır.

155

İslâm kültürünün temelini teşkil eden nadir yazma eserlerin sağlam metinlerinin ortaya çıkarılması günümüzün başta gelen ilmî hizmetlerinden biri olmalıdır. İslâm medeniyetini doğru tanımanın, kıymetli yazma eserlerin ilmî neşriyle olacağı muhakkaktır. Basılan eserlerin, kütüphane raflarında basılmayı bekleyen yazmalar yanında çok fazla bir yekûn tuttuğunu söylemek mümkün değildir.

Hiç kuşku yok ki, kültür ve medeniyetimize ait bu kıymetli malzemenin korunması kadar, onların içeriğinden yararlanmak da son derece önem arz etmektedir. Bunun yollarından birisi de bu eserlerin tanıtılmasıdır. Yazma eserlerin tanıtılmasında yazma eser terminolojisi dikkate alınmalıdır. Önceden saha ile ilgili ön bilgi edinilmelidir. Matbu eserin aksine yazma eserin her nüshası bir değerdir. Farklı nüshalar, sağlıklı ve doğru bir metne ulaşmayı kolaylaştırır. Bu bakımdan bu eserlerden neşredilmeye layık olanların, edisyon kritikli olarak bir an önce yayınlanması ve alanlarında araştırma yapan ilim adamlarının istifadesine sunulması gerekmektedir. Bilim adamları ve araştırmacıların çalışmalarına ışık tutan yazma eserleri okuyucunun hizmetine sunmak ise kütüphaneciler ve arşivcilerin görevidir¹.

Yegane sahası Kur'ân olan tefsir alanıyla ilgili Asr-ı Saâdet'ten beri birçok

¹ Bk. Ünver, Niyazi – Kaya, Dursun, Yazma Kitaplar, http://yazmalar.mkutup.gov.tr/elyazmaciligimiz_tr.php (erişim 20 Ekim 2013)

çalışma yapılmış ve eserler yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları diğerlerine nazaran daha az bilinmekte ve müracaat edilmektedir. Kütüphanelerimizde bulunan tefsire dair eserlerden bir çoğunun yapılan araştırmalarla ilim dünyasına kazandırıldığı bilinmektedir. Biz de bu çalışmamızla çok değerli bir yazma eser kütüphanesi olan Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde² bulunan tefsire dair eserleri tespit ederek tefsir alanına katkı sağlamaya çalıştık.

Mehmed Necip Paşa

Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ne ismini veren Mehmed Necip Paşa aslen Gürcü olup, 1785 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İstanbul'un meşhur âlimlerinden Abdülmûcib Efendi'nin oğludur. Âlim, dürüst, güvenilir, zekî ve çalışkan kişiliğiyle bilinir. Sanatı ve kültürü seven bir devlet adamıdır. Sarayda birçok önemli makamda hizmet etmiştir. Baruthâne Nâzırlığı görevinde iken Tire'de kendi adıyla anılan kütüphaneyi inşa ettirmiştir. 1830 yılında Surre Emiri olarak Hicaz'a gitmiştir. 1830 yılında Hicaz'dan döndükten sonra Baş Muhasebeci ve Çavuşbaşı görevlerine getirilmiştir. 1842 yılında Bağdat Valiliği'ne atanmış, burada yedi yıl hizmette bulunmuştur. Bağdat'ta da kendi adıyla anılan birçok esere imza atmıştır. Bağdat Valiliği'nden azledilen Mehmed Necip Paşa büyük üzüntüye düşmüş ve tam iki yıl sonra 1850 yılında vefat etmiştir. Kabri İstanbul Eyüp Sultan Mezarlığı'ndadır³.

Tire Necip Paşa Kütüphanesi

Tire Necip Paşa Kütüphanesi, II. Mahmud dönemi devlet adamlarından Gürcü Mehmed Necip Paşa tarafından 1243/1827 yılında yaptırılmıştır. Mimari açıdan tamamen bağımsız olan bu kütüphane, Tire'nin en önemli kültür ve sanat zenginliklerindedir⁴. Mehmed Necip Paşa'nın Tire'ye böyle bir eser kazandırmasının nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Mehmed Necip Paşa 1826 yılında Tire'ye sürgün edilen ünlü tıp âlimi tabip Şanizâde Atâullâh Efendi'nin Tire'ye gelişine refakat etmiş, Tire'de uzun yıllar hizmet eden tarihi İbn Melek Medresesi öğrencilerinin orada-burada, ağaç gölgelerinde, kırık-dökük yapı köşelerinde ders çalıştığını görünce buraya bu kütüphaneyi yaptırmaya karar vermiştir. Ayrıca bu eserin sonsuza dek yaşaması için geniş gelir getirici mülkler vakfederek bunların nasıl yönetileceğini açıklayan bir vakfiye düzenlemiştir. Bu vakfiye kütüphane demirbaş defterinin 677. sıra numarasında kayıtlıdır ve 65 sayfadan ibarettir. Bu vakfiyede Tire, Bayındır, Birgi, Ödemiş ve Sultanhisar sınırları içinde pek çok arazi, han, dükkan ve çiftlik vakfetmiştir.

² Tire Necip Paşa Kütüphanesi hakkında geniş bilgi almak için bk. Bayraktar, M. Sami, "Tire Necip Paşa Kütüphanesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2003, sayı: 11, s. 1-16.

³ Süreyya, Mehmed, *Sicilli Osmânî (I-VI)*, haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996, IV,1246; Yıldırım, Ali İhsan, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, Tire 2003, s. 13; Yıldırım, Ali İhsan, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu*, Seçil Ofset, İstanbul 2011, s. 19.

⁴ Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1988, s. 273.

Necip Paşa Kütüphanesi, içerisinde çeşitli meyve ve çam ağaçlarıyla çiçek tarlalarının yer aldığı 845 metrekarelik bir bahçe içerisine klasik devir Osmanlı mimarî uslûbu ile inşa edilmiş olup, kare şeklinde ve tek mekanlıdır. Kütüphanenin bir tarafında İbn Melek Vakfına ait arsa, bir tarafında sebze bahçesi, bir tarafında İsmail Efendi Medresesi ve diğer tarafında umûmî yol vardır. Üzeri sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş tek kubbe ile örtülmüştür. Ön tarafında bulunan revak kısmı sonradan camekan ile kapatılarak okuma yeri olarak düzenlenmiştir. Kitapların rutubetli ortamdan etkilenmemesi için binanın zemini yerden yüksekte tutularak yukarıda olacak biçimde inşa edilmiştir⁵. Kütüphanenin girişinde yarım daire şeklinde yedi basamak bulunmaktadır. Binanın iç kısmının ortasında, buraya sonradan ilave edildiği anlaşılan sekizgen piramidal ahşap bir bölüm bulunmaktadır. Bu ahşap bölümde, el yazmaları ve değerli basma eserler korunmaktadır. İç süslemede kullanılan kalem işleri sade olup, çiçek ve dal motiflerinden oluşmuştur. İç süslemelerin bazılarında küçük tamirat izleri görülmektedir. Kütüphanenin hemen sağına (sonradan) konulan kitâbesinde geçen tarihe istinâden, binanın 1243/1827 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Ana giriş kapı üzerinde ta'lik hatla tek parça mermer üzerine kabartma olarak nakşedilmiş ikinci bir kitâbe daha bulunmaktadır. Kütüphanenin açılış ve vakfiyesinin tasdik tarihi ise 29 Şa'ban 1244/1828'dir⁶.

Kütüphanedeki toplam kitap sayısı, Cumhuriyet döneminde ilave edilen 9 bine yakın sayıda Türkçe eserler ile birlikte bugün 13 bine ulaşmaktadır. Kitapların 1147 adedi yazma, 1135 adedi değerli basma olmak üzere ciltli toplam 2282 adedi Osmanlı dönemine ait Arapça, Farsça ve Osmanlıca eserlerden oluşmaktadır. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilen ve "*Necip Paşa Vakfı*" adıyla tasnif edilen 671 adet eser vardır. Bunların dışında, kütüphaneye sonradan kazandırılan ve "*Diğer Vakıf*" adı ile tasnif edilen 1611 eser bulunmaktadır. Kütüphanenin açıldığı günden beri eserlerin kaybolmasının önüne geçmek amacıyla her altı ayda bir, Tire'de İslâm Hukuku'nda ma'nen yükselmiş kişilerin lutfederek kütüphaneye gelip, ciltli demirbaş defterini kontrol etmeleri vakıf tarafından mutad hale getirilmiştir. Bu kontrol ve sayım işinde, Tire'deki medresenin müderrisi ile eşraf hazır bulunmakta, hâfız-ı kütübün ihmal ve kusuru sebebiyle kaybolduğu ortaya çıkan kitap olursa, yerine yenisi aldırılmak suretiyle ödettirilmesi, kaza veya hata ile olduğu anlaşılırsa mütevellî heyeti tarafından vakfın geliri ile satın alınıp yerine konulması talep edilmektedir. Necip Paşa Vakfı'na ait tüm eserler onarım ve bakımı yapıldıktan sonra kırmızı deri mahfazalar içine alınarak vakfedilmiştir.

Kütüphanedeki önemli eserlerden bazıları, 1948 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Genel Müdürlük Kütüphanesi'ne alınmıştır. Bu eserler arasında, 99/717 yılında Hasan el-Basrî'nin yazdığı Kur'ân-ı Kerîm'den Mehmed b. İdrîs tarafından istinsah edilen *Kur'ân-ı Kerîm*⁷, Fahrüddîn er-Râzî'nin

⁵ Yıldırım, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu*, s. 13.

⁶ Yıldırım, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, s. 9-16; Yıldırım, Ali İhsan, "Tire Kütüphanesi", *DİA*, XXXII,494-495.

⁷ Halen Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde sergilenmektedir.

Mefâtihu'l-Ğayb adıyla meşhur *Tefsîr-i Kebîr*, *Tefsîr-i Isfahânî*, *Mecmua-i Zâîfî*, *Bidâyetü'l-Mübtedî* ve *Mehmed Selim Tahrânî Dîvânı* kayda değer eserlerdir. Kütüphane, araştırmacı ve okuyuculara mikrofilm hizmeti sunmaktadır.

Metod

Kütüphanedeki eserler “*Necip Paşa Kısmı*” ve “*Diğer Vakıflar Kısmı*” olarak iki kısımda tasnif edilmiş olup, iki adet katalog vardır. Eserleri tanıtırken bu iki bölümü göz önünde bulundurduk. Makalede “NP” ile “*Necip Paşa Kısmı*”, “DV” ile “*Diğer Vakıflar Kısmı*” kastedilmektedir. Bu makalede hacmin aşmaması için Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 1147 yazma eserden sadece “*Necip Paşa Kısmı*”ndaki tefsire dair 67 eserden 30 yazma eser tanıtılacaktır. Diğer 37 yazma eseri “Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler II (Necip Paşa Kısmı)” ve “*Diğer Vakıflar Kısmı*”ındaki tefsire dair 39 yazma eseri “Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler III (Diğer Vakıflar Kısmı)” adlı makalede tanıtacağız.

Eserlerin tanıtımında, imkân dâhilinde sayfa sayısı ve düzenleri, satır sayıları, kullanılan mürekkep renkleri vb. teknik bilgileri geniş şekilde vermeye çalıştık. Önce sıra numarası, sonra sırasıyla demirbaş kayıt numarası, alfabetik olmak üzere eser adı, müellifin ismi, müellifin doğum ve ölüm tarihleri, (varsa) eserin müstensihî ve istinsah tarihi, dili, yazım hattı, satır ve varak adedi bilgilerini sıraladık. Eserlerin tam adı, ilgili müellife ait olup olmadığı, müelliflerin doğum ve ölüm tarihi hususlarında başka kaynaklara da müracaat etmek suretiyle bilgileri en doğru şekilde vermeye çalıştık. Kütüphaneden faydalanmak isteyenlere kolaylık olması bakımından tespitini yaptığımız tefsire dair eserlerin bazısı hakkında diğerlerine nazaran daha geniş bilgi vermeye gayret ettik. Sanatsal özelliği ve değeri olan eserleri, dış kapak veya iç sayfalardan bir fotoğraf ve kalın punto ile verdik. Eserlerle ilgili bilgileri en doğru şekilde vermek için internet ortamında online kütüphane kayıtlarından, özellikle de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Türkiye yazmaları üzerine hazırladığı web sayfası⁸ ile İSAM Kütüphanesi⁹ kayıtlarından, DİA'nın ilgili maddelerinde yer alan bilgilerden ve diğer kaynaklardan istifade ettik. Ayrıca hem yazmaları mümkün mertebe tanıtılabilmek, hem de bunlar üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir nebze yardımcı olabilmek için yazmaların tespit edebildiğimiz bilgilerini, matbularını, çevirilerini, üzerlerine yapılmış olan çalışmaları ve gerektiğinde müellifle ilgili bilgileri de ekledik.

158

Tire Necip Paşa Kütüphanesi “*Necip Paşa Kısmı*”ndaki

Tefsire Dair Yazma Eserler

1. NP/029 demirbaş numarada kayıtlı; *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Arapça nesih¹⁰

⁸ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazmaları, www.yazmalar.gov.tr (online kaynak).

⁹ İsam Kütüphanesi, <http://ktp.isam.org.tr/> (online kaynak).

¹⁰ Kitap yazımında diğer yazılara göre daha fazla kullanıldığından bu ismi almıştır. Kalem ağzı kalınlığı, sülüs kaleminin üçte biri kadardır. Şeyh Hamdullah ile birlikte Kur'ân-ı Kerim

hatla intinsah edilmiştir. Eserin başı ve sonu eksiktir. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. İstinsah tarihi yoktur. 27 satırlı 155 varaktır. Varak ebatı 265x190 (195x135 mm.)'dir. Ciltbendi¹¹ damarlı ebru olup, cildi battal ebru kağıtla kaplıdır. Kullanılan kağıt el yapımı kalın kağıttır. Âherlidir¹².

2. NP/052 demirbaş numarada kayıtlı; *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîru'l-Îcî)*¹³, Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Hasenî el-Îcî es-Safevî¹⁴ (ö. 905/1500). 1209/1794 tarihinde Arapça ta'lik¹⁵ hatla istinsah edilmiştir. 25 satırlı 673 varaktır. Varak ebatı 240x155 (160x65 mm.)'dir. Cildi tamir görmüştür. Kırmızı deri üzerine bülbül yuvası ebru kaplı ciltbendi vardır. Cildi koyu kahverengi olup deffeleri¹⁶ ve miklebi¹⁷ şemse¹⁸ motiflidir. Sertap¹⁹

yazımında nesih yazı kullanılmaya başlamıştır. Berk, Süleyman, *Hat San'atı, Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayınları, İstanbul 2006, s. 59.

¹¹ Yazma kitapların ciltlerini korumak için kullanılan kutunun adıdır. Mollaibrahimoğlu, Süleyman, *Yazma Eserler Terminolojisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 46.

¹² Genellikle, nişasta, yumurta akı ve pirinçten yapılan ve ham kâğıtların terbiyesinde kullanılan sıvı. Berk, *Hat San'atı*, s. 98.

¹³ Hicri 9. Yüzyılda yaşamış olan el-Îcî tedrisle işğal etmiş bir âlim olarak kısa bir tefsire ihtiyaç olduğunu görmüş, ancak böyle bir tefsir bulamayınca kendisi yazmaya karar vermiştir. Eserinin mukaddimesinde benimsediği metodu da veren el-Îcî, gerçekten de tedrise elverişli hacimde metodolojik bütünlüğe sahip bir tefsir vücuda getirmeye muvaffak olmuştur. Müellif *Câmiu'l-Beyân* mukaddimesinde eserinin itizâlî ve felsefî görüşleri içermediğini, çoğunlukla selefin görüşlerine yer verdiğini ancak zaman zaman sonraki dönem âlimlerinin de görüşlerini zikrettiğini, dirâyet ve rivâyetin desteklemediği bir takım ihtimallerden ise hiç söz etmediğini belirtmektedir. Müellifin özellikle menkûl tefsire önem verdiği görülmektedir. Tefsirinde yer verdiği hadislerin büyük kısmının Kütüb-ü Sitte'de yer aldığını, tefsire düştüğü notlarda bu rivâyetlerin tahrîcinin de yapıldığını söyler. Tefsirde itina gösterilen hususlardan biri de âyetlerin i'rabıdır. Müellif bu i'rab vecihleri arasında tercihe şayan olan görüşü zikretmekle yetindiğini belirtir. Tefsirini iki sene üç ay gibi bir müddet içerisinde yazan müellifin bu sırada yaşı kırka ulaşmıştır. Eserin sağlam bir baskısı bulunmamaktadır. Muttali olabildiğimiz kadarıyla (Hindistan ve Pakistan baskıları dışında) *Câmiu'l-Beyân*'ın iki baskısı vardır. Bunlar, ilki 2004 yılında Abdülhamid Handâvi tarafından tahkik edilen ve Beyrut'ta *Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye* (Hâşiye: Muhammed b. Abdullah Gaznevî) tarafından yapılan, ikincisi ise 2007 yılında Salâhuddîn Makbûl Ahmed tarafından tahkik edilen ve *Ğırâs* yayınevi tarafından yapılan neşirlerdir. Her iki neşir de Hindistan ve Pakistan'da yapılan baskılara dayanılarak vücuda getirilmiş olup herhangi bir nüsha karşılaştırılması faaliyeti içermemektedir. Bu da tefsirde geçen bazı kelime ve ifadelerin yanlış tespiti ile sonuçlanmıştır. Nedim Yılmaz tarafından "Adûdu'd-dîn el-Îcî ve Tefsirdeki Metodu" (doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989) adlı doktora tezi çalışılmıştır. Bildiğimiz kadarıyla Türkçeye tercüme edilmemiştir. İstanbul Beyazıt, Süleymaniye, Nuruosmaniye ve Köprülü Kütüphanelerinde yazma nüshası bulunmaktadır. Yılmaz, Abdülkadir, "Kitâbiyât (Tanıtım: *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*)", *Rihle Dergisi*, Milsan A.Ş., İstanbul 2013, sayı: 16, s. 125-126.

¹⁴ Meşhur Eş'arî kelimcisi Ebu'l-Fazl Adudüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Îcî (ö. 756/1355) değildir. Eroğlu, Muhammed, "Îcî Muînüddin", *DİA*, XXI,414-416.

¹⁵ Aklâm-ı sitte'den sonra en çok meşhur olan ve kullanılan yazı çeşididir. Ta'lik kelime anlamı itibarıyla "asma, asılma" anlamlarına gelmektedir. Harekesi olmayan bu yazının kalın ağızlı kalemle yazılmasına, tıpkı sülüs'teki gibi celî ta'lik adı verilmiştir. Ta'lik yazıya İran'da nesta'lik adı verilmektedir. Berk, *Hat San'atı*, s. 65.

¹⁶ Kitap cildinin iki kapağından her birine verilen isimdir.

¹⁷ Kitabın ön tarafını örten sertabın ucunda genellikle üç köşeli, okunmakta olan yere konan kısımdır. Mikleb üstünde de kapaktaki desenler küçültülerek veya bir kısım şemse de bulunur. İç kapakta oyma sanatı varsa miklebe de görülür.

kısmı yekşah²⁰ desenlidir. Şirazesi²¹ sağlamdır. İç kapak ve yan kağıt turuncu renk karton üzerine simefşandır²². Su yolu filigranlı²³ âherli avrupa kağıt üzerine yazılmıştır.

3. NP/005 demirbaş numarada kayıtlı; *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân*²⁴ (1. Cilt), Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Hazrecî el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 671/1273). 1174/1760 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 35 satırlı 565 varaktır. Varak ebatı 310x200 (240x145 mm.)'dir. Soğuk gömme şemse cildin şirazesi ve miklebi sağlamdır. Kağıt formları farklı renk kağıtlardan oluşturulmuştur. İşçiliği son derece kötü olan mürekkep serlevha²⁵ tezhibine sahiptir. Cetvelde ve serlevha tezhibinde kullanılan altının ayarı çok düşük olduğundan kararmış durumdadır.

4. NP/006 demirbaş numarada kayıtlı; *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân* (2. Cilt), Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Hazrecî el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 671/1273). 1176/1762 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 35 satırlı 661 varaktır. Varak ebatı 310x205 (235x140 mm.)'dir. Birinci ciltle aynı sanat özelliklerine sahiptir. Sertap kısmı tamir görmüştür. İşçiliği son derece kötü olan

¹⁸ Ciltlerde genel olarak alt ve üst kapağın ve miklebin ortasında, yuvarlak veya beyzi güneşe benzeyen motife *şemse* denilmektedir. Deri ciltlerde şemse varsa bu tür ciltlere şemse cilt denir. Şemse ciltler klasik üslûpta yapılmış olan en süslü ciltlerdir. Bunlar da yapılış tarzına göre değişik isimler alırlar. Mollaibrahimoğlu, *Yazma Eserler Terminolojisi*, s. 25.

¹⁹ Miklebi kitaba bağlayan ve kitabın ön kısmını muhafaza eden, miklebe hareket kabiliyeti sağlayan bölümdür. Zencerek veya motifler hatta kitap ismi veya Kur'ân-ı Kerim ise - *abdestsiz dokunulmaz*- ayeti yazılı olarak işlenmiştir

²⁰ Motifleri elle yapılan desene verilen isimdir.

²¹ Klasik ciltte kitabın yapraklarının düzgün durmasını sağlayan bağ ve örgüye verilen isimdir.

²² Yazma kitaplarda sayfaların kenarlarında veya yazı aralarında zaman zaman görülen gümüş parçacıklara denir.

²³ Kağıtların içinde bulunan ve ancak aydınlığa tutulunca görünen çizgi, resim ya da yazı şekillerine denir. XIII. yüzyılda kullanılmaya başlanan filigran, özellikle kağıt paraların, çeşitli kıymetli kağıtların bir alameti için de bulunur.

²⁴ Eserin mukaddimesinde belirtildiği üzere tam adı *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l Mübeyyin limâ Tedammenehû mine's-Sünne ve Âyi'l-Furkân*'dir. Eser, İslâm dünyasında yoğun ilgi görmüş, üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Öncelikle yazmaları tahkik edilip baskıya hazırlanmış, muhtasarları yapılmış, yani özetlenmiş, Mukaddimesi ve bazı bölümleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, Kurtûbî'nin tefsiri üzerinde Mısır, Libya ve Türkiye'de doktora tezleri yapılmıştır. Kurtûbî tefsiri üzerinde; Fıkıh, Hadis, Tasavvuf, Dil ilimleri açısından ve sosyal konu içerikli çalışmalar da yapılmıştır. Kahire, Beyrût, Dimeşk gibi birçok yerde neşredilmiştir. Eser, Türkçe'ye M. Beşir Eryarsoy tarafından 20 cilt olarak tercüme edilmiştir. Mütercim, tahrîc çalışmasını yapmış ve bazı notlar ilâve etmiştir. Birinci cildine 182 sayfalık, "İmâm Kurtubî: Hayatı, Eserleri, Tefsiri ve Tesiri" adlı giriş kısmı ilâve etmiştir. Bu tercümenin ilk 9 cildi, Burûc Yayınları tarafından İstanbul'da 1997 yılında yayımlanmış ve bu süreç XIX. cildin 2003 yılında neşredilmesine kadar devam etmiştir. Eserin İstanbul Beyazıt, Süleymaniye, Atıf Efendi, Nuruosmaniye, Hacı Selim Ağa, Köprülü, Millet, Edirne Selimiye, Trabzon İl Halk ve Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 20 Ekim 2013).

²⁵ Kimi yazmalarda metnin başladığı sayfanın (1b) üst kısmında bulunan, genellikle dikdörtgen veya üçgene benzeyen şekilde (ki buna mihrabiye denir.) süslemeli kısımdır. Burada Besmele veya kitabın adı yer alır. Yazma ve eski basmalarda eserin ilmî ve manevî değerini arttıran bazı kayıtlar vardır. Mollaibrahimoğlu, *Yazma Eserler Terminolojisi*, s. 47.

mürekkep bir serlevhaya sahiptir. Cetvellerde ve serlevhada kullanılan altının ayarı düşük olduğundan tamamen okside olmuş ve sayfaları delinmiştir. Bazı sayfalarda kurt yeniği görülmektedir.

5. NP/007 demirbaş numarada kayıtlı; *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân (3. Cilt)*, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Hazrecî el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 671/1273). 1177/1763 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 35 satırlı 615 varaktır. Varak ebatı 315x205 (245x145 mm.)'dir. İşçiliği ve malzemesi çok bozuk olan bir mürekkep serlevha tezhibi vardır. Düşük ayarlı altın kullanıldığı için cetvellerin ve serlevhanın bulunduğu kısım kopma noktasına gelmiştir. Diğer sayfalardaki yazılı alanlar iki sıra kırmızı renkli cetvelle çevrilidir.

6. NP/071 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*²⁶, Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfiî eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). 1146/1733 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 27 satırlı 692 varaktır. Varak ebatı 210x125 (150x70 mm.)'dir. Filigranlı, ince âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Tüm sayfalar altın cetvellidir. Serlevha tezhibin işçiliği düzgündür. Cilt kenarları halkerlidir. Cildi, şirazesı ve kağıt özelliklerinde yıpranma gözlenmektedir.

7. NP/072 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfiî eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. Yunus sûresinin tefsiri ile sona gelmiş olup, en son kısmı eksiktir. 25 satırlı 226 varaktır. Varak ebatı 235x130 (160x70 mm.)'dir. Filigranlı kağıt üzerine sade bir hatla yazılmıştır. Yer yer değişik kağıtlar da kullanılmıştır. Metnin hem sonunda hem ortalarında eksiklikler vardır. Buralara boş bırakılmış sayfalar konmuştur. Ciltte ve cilt kapağına yakın kısımlarda önemli ölçüde bariz kurt delikleri vardır.

8. NP/037 demirbaş numarada kayıtlı; *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer eş-Şâfiî eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 25 satırlı 519 varaktır. Varak ebatı 240x170 (170x105 mm.)'dir. Başı müzehhep olup gel git ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt vişne renk deri, alttan ayırma şemse örneğidir. Sırt ve sertap kısmından tamir görmüş olup şirazesı sonradan örülmüştür. İç kapak ve yan kağıtları açık firuze renkli Avrupa filigranlı kağıttır. Eserin baş kısmına iki sayfalık fihrist eklenmiştir.

²⁶ Şadi Eren tarafından 2010 yılında (Selsebil Yayınları, 4 cilt.) ve Abdülvehhab Öztürk tarafından 2011 yılında (Kahraman Yayınları, 5 cilt) Türkçeye çevrilmiştir. Kahire, Beyrut, Dimeşk gibi birçok yerde neşredilmiştir. Üzerine 250'den fazla şerh, hâşiye ve ta'lik yazılmıştır. Osmanlı medreselerinde asırlarca ders kitabı olarak okutulmuştur. Eserin İstanbul Süleymaniye, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Milli, Trabzon İl Halk, Amasya Beyazıt İl Halk, Ankara Milli, Konya Yusuf Ağa, Çankırı İl Halk, Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi ve diğer birçok kütüphanelerde yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 20 Ekim 2013).

9. NP/075 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Evâilî'l-Keşşâf*²⁷. Müellifi ve telif tarihi bilinmemektedir. Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. Sonu eksiktir. 21 satırlı 146 varaktır. Varak ebatı 185x120 (140x65 mm.)'dir. Filigranlı âherli kağıt üzerine sade bir hatla yazılmıştır. Serlevha sayfası altın cetvellidir. Tezhib yapılmamıştır. Cetvelde kullanılan altının işçiliği kötü olduğundan ilk sayfada kopma meydana gelmiştir. Diğer sayfalar iyi durumdadır. Cildi ve şirazesı sağlamdır.

10. NP/049 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî*, Mustafa b. Muhammed et-Tirevî Bostan Çelebî (ö. 977/1569). 984/1576 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 23 satırlı 250 varaktır. Varak ebatı 215x160 (145x75 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine kumlu hatip ebrulu kağıt kaplı cilbendi vardır. Cildi taba rengi deri üzerine ebru kaplıdır. Miklebi vardır. Şirazesı sağlamdır. Su yolu filigranlı âherli kağıt üzerine yazılmıştır.

11. NP/013 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî*²⁸ (1. Cilt), Ebu'l Müfeddâ İsmâuddîn İsmâil b. Muhammed b. Mustafa el-Konevî (ö. 1195/1781). 1199/1784 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Fâtiha sûresi ile başlar, Bakara sûresi ile biter. 37 satırlı 581 varaktır. Varak ebatı 335x205 (225x102 mm.)'dir. Serlevha tezhibi yoktur. Bitiş sayfasında cetvelsiz muska koltuk yerleri belirgin fakat boştur.

12. NP/014 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî* (2. Cilt), Ebu'l Müfeddâ İsmâuddîn İsmâil b. Muhammed b. Mustafa el-Konevî (ö. 1195/1781). 1240/1825 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. Âl-i imrân sûresi ile başlar, Hicr sûresi ile biter. 39 satırlı 627 varaktır. Varak ebatı 330x200 (230x125 mm.)'dir. Filigranlı âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Tüm sayfalar kırmızı cetvelli, serlevha sayfası altın cetvellidir. Mihrabiyele serlevhası, halkari²⁹ tarz tezhiplidir. Cildi, şirazesı ve kağıt özellikleri

²⁷ Eserin Ali b. Muhammed el-Hüseyni Ebü'l-Hasan eş-Şerif es-Seyyid Cürcânî (ö. 816/1413)'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. (Yıldız, Sâkıp, "Osmanlı Tefsir Hareketine Toplu Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, UÜİFD, Bursa 1987, c. 2, sayı: 2, s. 6). Eserin İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde (Damat İbrahim Paşa Koleksiyonu, 175) Lütfullâh tarafından istinsah edilen 108 varaklı yazma nüshası bulunmaktadır. Bk. http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=207363, <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 21 Ekim 2013).

²⁸ Eser, 1863 tarihinde İstanbul'da yayımlanmıştır. *Hâşiyetü'l-Konevî alâ Tefsîri'l-Beydâvî* adıyla İstanbul Dersââdet Kitabevi tarafından 7 cilt, 1285 yılında Kahire'de Matbaatü'l-Âmire tarafından 7 cilt ve 2001 yılında Beyrût'ta Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından 20 cilt olarak da neşredilmiştir. Eserin Süleymaniye (Reşid Efendi, 1412, 1417; Pertevniyal, 113; Nafiz Paşa, 81; İbrahim Efendi, 110; Hamidiye, 164; Dügümlü Baba, 35; Ayasofya, 437, 443; Yahya Tevfik, 1364; Yeni Medrese, 1763), Ragıp Paşa (117, 1494), Köprülü (Mehmed Asım Bey, 19, 20), Beyazıt (Beyazıt, 658; Veliyyüddin Efendi, 297-299, 3744-3750, 3866-3872), Edirne Selimiye (232, 233, 4529, 3163), Konya Bölge (4207), Konya Yusuf Ağa (7120, 7540) ve Tekeli Halk (70-72) Kütüphanesi'nde yazma nüshası bulunmaktadır. Bk. [www.yazmalar.gov.tr](http://yazmalar.gov.tr), <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 21 Ekim 2013).

²⁹ Mürekkebin gölgeli altın sürülme tekniğinin adıdır. XVI. Yüzyılda pek rağbet gören halkârî, farklı renkte altın kullanılarak daha zengin ve gösterişli işlenmiş, gölgelendirmesi sulu altın ile yapıldığı gibi tarama olarak da uygulanmıştır.

iyi korunmuştur.

13. NP/015 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî* (3. Cilt), Ebu'l Müfeddâ İsmâuddîn İsmâil b. Muhammed b. Mustafa el-Konevî (ö. 1195/1781). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 37 satırlı 639 varaktır. Varak ebatı 330x210 (230x105 mm.)'dir. Fihrist sayfasını takiben ikilil³⁰ tarzı tek sayfa serlevhası vardır. İlk iki sayfa ince ve kalın altın cetvelli, diğer sayfalar kırmızı renkli iki sıra ince cetvellerle çevrilidir. Bitiş sayfasındaki muska koltuk yerlerinde mühür vardır.

14. NP/016 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî* (4. Cilt), Ebu'l Müfeddâ İsmâuddîn İsmâil b. Muhammed b. Mustafa el-Konevî (ö. 1195/1781). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 37 satırlı 494 varaktır. Varak ebatı 335x200 (230x105 mm.)'dir. Serlevhası mihrabiyeli olup, ilk iki sayfa ince ve kalın altın cetvellidir. Alt ve üst kapakları bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Vişne çürüğü renkli üstten ayırma şemse cilttir. Cilt kapak içi büyük boy kumlu hatip ebrudur. Miklebi ve sırt kısmı tamir görmüştür. Yan kapak kumlu büyük boy hatip ebrudur. Fihrist kısmı sonradan eklenmiştir.

15. NP/068 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî*³¹, Muhammed b. Feramurz b. Ali el-Hanefî Molla Hüsrev³² (ö. 885/1480). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 29 satırlı 71 varaktır. Varak ebatı 240x130 (170x85 mm.)'dir. Fâtiha ve Bakara sûresinin tefsirini içerir. Âherli kağıt üzerine sade bir hatla yazılmıştır. Yer yer su lekeleri, çok hafif kararma ve bir iki kurt yeniği görülmektedir. Cildi ve şirazesi normal durumdadır. Sonu okunamamıştır.

16. NP/050 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî*³³ (1. Cilt), Sa'dullâh b. İsâ b. Emirhân el-Kastamonî Sâdî Çelebi³⁴ (ö.

³⁰ Kur'ân ya da yazma kitapların başlıklarına verilen isimdir.

³¹ Osmanlıların kuruluş ve gelişme döneminde yazılan tefsirlere aittir. Bakara sûresinin 142. âyetine kadar tefsir yapılmış ve tamamlanamamıştır. *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil li'l Beydâvî*, *Hâşiye ala'l-Beydâvî*, *Hâşiye Molla Hüsrev ala'l-Beydâvî* ve *Hâşiye ala'l-Kâdî Beydâvî* adını taşıyan diğer yazmalarının bulunduğu Kütüphaneler şunlardır: Süleymaniye (Süleymaniye, 176; Yeni Cami, 130-131; Yeni Medrese, 1765; Şehit Ali Paşa, 239; Laleli, 272; Ayasofya, 308; Veliyyüddîn Efendi, 413; Atif Efendi, 340; Nuruosmaiye, 146; Kılıç Ali Paşa, 150); Ragıp Paşa (138, 139); Ankara Milli (A 3143; Damad, 60); Kütahya Vahid İl Halk (24); Atif Efendi (340-344); Nuruosmaniye (146, 487); İstanbul Millet (114, 115) ve Konya Bölge (3391, 4056) Kütüphanesi. Bk. www.yazmalar.gov.tr, http://ktp.isam.org.tr/ (erişim 21 Ekim 2013).

³² Osmanlı'da üçüncü Şeyhu'l-İslâm'dır. Hanefî fıkıh âlimidir. Kabri Bursa Emir Sultan'dadır. Koca, Ferhat, "Molla Hüsrev", *DİA*, XXX,252-253.

³³ Eser birçok kütüphanede yazma olarak bulunmaktadır. Çelebi'ye ait bu eserin *Hâşiye ala'l-Kâdî Beydâvî* adıyla Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde (124, 125, 126, 127); *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil* adıyla Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (Merzifonlu. K. M., 76); *Hâşiye alâ Tefsîri'l Beydâvî* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Mihrişah Sultan, 39); *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzil ve Esrâri't-Te'vil* adıyla Ankara Milli Kütüphanesi'nde (63, 73-74, 645, 220/1) yazma nüshası mevcuttur.

945/1539). 1089/1678 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 31 satırlı 400 varaktır. Varak ebatı 245x155 (190x85 mm.)'dir. Fâtiha sûresi ile başlar, Ankebût sûresi ile biter. Başu müzehheptir. Kırmızı deri üzerine gel-git ebru desenli cildbendi vardır. Cildi siyah derilidir. Deri cildi yer yer çatlamıştır. Miklebi ve deffeleri şemse motiflidir. İnce filigranlı kağıt üzerine yazılmıştır. Serlevhası, işçiliği ve kalitesi kayda değer özellikte değildir. Sayfalar cetvelsizdir.

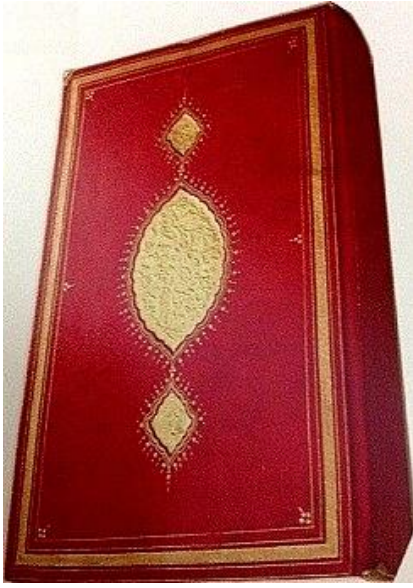
17. NP/051 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî* (2. Cilt), Sa'dullâh b. İsâ b. Emirhân el-Kastamonî Sâdî Çelebî (ö. 945/1539). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 27 satırlı 201 varaktır. Varak ebatı 240x150 (180x90 mm.)'dir. Rûm sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile biter. Kırmızı deri üzerine gel-git ebru kaplı cildbendi vardır. Cildi kırmızı deri olup, deffeleri ve miklebi şal desen ebruludur. Şirazesı sağlamdır. Kapak içleri turuncu renk kağıt kaplamadır. Su yolu filigranlı hafif âherli kağıda yazılmıştır. Konu başlıkları kırmızı mürekkepledir.

18. NP/059 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî*³⁵, Abdullâh b. Muhammed b. Yûsuf el-Amasî Yusuf Efendizâde³⁶ (ö. 1167/1753). Arapça ta'lik hatla müellifi tarafından yazılmıştır. 27 satırlı 298 varaktır. Varak ebatı 200x145 (175x90 mm.)'dir. Avrupa filigranlı kağıt üzerine sıradan bir hatla yazılmış, önemli kısımların altı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Sayfa kenarlarında açıklamalar yer almıştır. Cildi, şirazesı ve kağıt özellikleri normal durumdadır.

³⁴ Kemal Paşazâde'den sonra onuncu Şeyhu'l-İslâm'dır. Kabri Eyüp Sultan'dadır. İspirli, Mehmet – Demir, Ziya, "Sâdî Çelebî", *DİA*, XXXV,404-405.

³⁵ Eserin *Hâşiye alâ Envârî't-Tenzîl ve Esrârî't-Te'vîl* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Servili, 22) yazma nüshası mevcuttur.

³⁶ Şeyhu'l-Kurrâ Yûsuf Efendinin torunu olduğu için Yûsuf Efendizâde diye anılmıştır. Özellikle Arap ve Fars dilbilimlerinde, kıraatte ve edebiyatta yetenek sahibidir. Aynı zamanda tanınmış bir hattattır. İstanbul'da vefat etmiştir.

NP/001 Dış Görünüm

altın cetveli siyah, pembe, uçuk mavi, altın ve karmen renkli ince arasularla çevrilmiş olup, Besmele ibaresinin etrafında ise serenderzer tarzında bir işçilik görülür. Başu müzehheptir. Tüm sayfaları altın cetvellidir. Miklebi ve şirazesı sağlamdır. Mihrabiyeli tek sayfa serlevhası rumi³⁹ ve penç⁴⁰ motiflerden oluşmaktadır. Bitiş sayfasının tezhibi bozuktur. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

20. NP/002 demirbaş numarada kayıtlı;

19. NP/001 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî*³⁷ (1. Cilt), Muhyiddîn Muhammed b. Mustafâ el-Kocavî Şeyhzâde (ö. 951/1544). 1233/1817 tarihinde Muhammed Hattâtî'nin talebesi Abdüsselâm en-Neîm b. Süleymân tarafından Arapça nesih hatla yazılmıştır. 33 satırlı 616 varaktır. Varak ebatı 345x240 (245x155 mm.)'dir. Meşhur Kâdî Beydâvî Tefsîri'nin hâşiyesidir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. Tamamı 2 (NP/001 ve NP/002) cilttir. Eserin kabı, üzeri mülemma³⁸ şemse tarzında kiraz renkli deri cilttir. Her iki yanında ince iki cetvelin yer aldığı arasuyu zencirek demiriyle işlenmiş altın şeritler halindedir. Yan kağıdı portakal rengi zemin üzerine simefşandır. Avrupa harf filigranlı âherli kağıt üzerine sade düzgün bir hatla yazılmıştır. Tezhip alanının etrafı ince

NP/002 İç Sayfa

³⁷ Beydâvî hâşiyeleri içinde en çok tutulandır. Değişik kütüphanelerde 250'den fazla yazmasının bulunması da bunu açıkça göstermektedir. Kolayca anlaşılabilir basit bir üsluba, asıl metnin anlaşılmasını sağlayan akıcı bilgilere sahip oluşu bu konuda etkili olmalıdır. 1847 yılında Kahire'de 3 cilt, Diyarbakır'da el-Mektebetü's-İslâmiyye (1282'nin ofseti) tarafından 4 cilt olarak neşredilmiştir. Eserin *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl* ve *Hâşiyetü Tefsîri'l Beydâvî* adlarıyla Atıf Efendi (Atıf Efendi Eki, 279, 1303, 1306-1308), *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl* adıyla İstanbul Millet (El Emiri Arabi, 144), *Hâşiye alâ'l-Beydâvî li-Şeyhzâde* adıyla Topkapı Sarayı Müzesi (Ahmed III, 213), *Hâşiye alâ'l-Beydâvî* adıyla Konya İl Halk (88), *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl* adıyla Ankara Milli (2910), *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl* adıyla Burdur İl Halk (1227, 68-12), *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl* adıyla Çankırı İl Halk (46) Kütüphanesi'nde ve birçok kütüphanede yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 21 Ekim 2013).

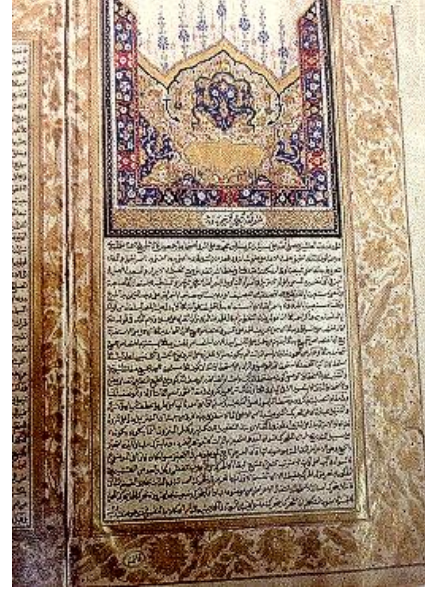
³⁸ Motifler ve zemin altın rengindedir.

³⁹ Sözlük anlamı Anadolu'ya ait demektir. Orta Asya kökenli olan motifin ilk yaygın kullanımı Selçuklu Devleti zamanında olduğu için "Selçukî" adını verenler de vardır. 16. yüzyılda çok çeşitli yorumları çizilmiş olan bu motif, şekline ve kompozisyonlarda kullanış biçimine göre iki türlüdür.

⁴⁰ Gül, gül goncası, papatya ve benzer çiçeklerin kuş bakışı görünüşünün stilize edilerek çizilmiş şekilleridir. Çiçekler yapraklarına göre biçimlendirilirler.

Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdi el-Beydâvî (2. Cilt), Muhyiddîn Muhammed b. Mustafâ el-Kocavî Şeyhzâde (ö. 951/1544). 1236/1820 tarihinde Muhammed Hattâtî'nin talebesi Abdüsselâm en-Neîm b. Süleymân tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 33 satırlı 855 varaktır. Varak ebatı 350x240 (250x155 mm.)'dir. Meşhur Kâdi Beydâvî Tefsîri'nin hâşiyesidir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. Birinci ciltle (NP/001) aynı özelliklere sahiptir. Serlevhanın tezhip işçiliği daha incedir. Bitiş sayfası karşılıklı çift sayfa olup, deseni ve işçiliği kaba halkari tezhiplidir. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

21. NP/004 demirbaş numarada kayıtlı; **Hâşiye alâ Tefsîri'l-Kâdi el-Beydâvî**, Muhyiddîn Muhammed b. Mustafâ el-Kocavî Şeyhzâde (ö. 951/1544). 1175/1761 tarihinde Seyyid Mehmed Efendi'nin öğrencilerinden İbrâhîm Sandalcızâde tarafından Arapça rikaa⁴¹ hatla yazılmıştır. 39 satırlı 885 varaktır. Varak ebatı 315x200 (250x135 mm.)'dir. Meşhur Kâdi Beydâvî Tefsîri'nin hâşiyesidir. Cildi kahverengi deri üzerine alttan ayırma gömme şemse tarzındadır. Serbest kompozisyonlu hatayi gurubu motifler arasında dolantı bulutlar yer almaktadır. Aynı tarz köşebent ve salbek⁴² desenleriyle tamamlanmıştır. Hattı ve kağıt özellikleri iyi korunmuştur. İnce âherli kağıt üzerine itinalı şekilde yazılmıştır. Müzehhep ve nakışlıdır. Cildin sırtı ve şirazesi iyice yıpranmış ve miklebi kopmuştur. Alttan ayırma gömme şemse cilttir. Sayfalar çift altın cetvellidir. Unvan sayfası tezhibi ince altın ve renkli cetvellerin çevrelediği kalın arasuyu ile belirginleştirilmiştir. İlk iki sayfada yazı metni kalın altın cetvelle çevrilmiş olup, sayfa kenarları halkari bezeme ile işlenmiştir. Deseni 16. yy. klasik dönem bezeme anlayışını yansıtmaktadır. Altın ve lacivert zeminli alanlar üzerine hatayi gurubu motiflerden oluşan bir kompozisyon uygulanmıştır. Besmele ibaresinin etrafında raport (ulama) karakterli zerenderzer bezeme⁴³ vardır. Sûre başlarında ve bitiş sayfasında da aynı tarz tezhip özellikleri görülmektedir. Hâşiye için özel yer bırakılmıştır. Kafes şeklindeki fihrist kısmının ayrı serlevhası vardır. Serlevhası kalınca dilimli ikkil serlevha karakterindedir. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

NP/004 İç Sayfa

⁴¹ Kelime olarak "küçük sayfa ve mektup" anlamına gelmektedir. Tevkiî yazının küçüğüdür. Onun kurallarına tabidir. İcazetnameler bu hatla yazıldığı için "Hatt-ı İcâze" diye isimlendirildiği de olmuştur. Ayrıca ta'lik yazı gelişene kadar bu yazıyla vakıf kayıtları tutulmuştur. Berk, *Hat San'atı*, s. 61.

⁴² Ciltlerde genel olarak alt ve üst kapağın ve miklebin ortasında, yuvarlak veya beyzi güneşe benzeyen motife şemse denilmektedir. Bazen şemseye bağlı bazen de ayrı, hemen yakınındaki küçük beyzi şekiller *salbek* adını alırlar.

⁴³ Sarı altın üzerine yeşil altınla yapılan süslemenin adıdır. Mollaibrahimoğlu, *Yazma Eserler Terminolojisi*, s.46.

22. NP/036 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ'l-Keşşâf*⁴⁴, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî (ö. 793/1390). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 17 satırlı 187 varaktır. Varak ebatı 270x180 (210x130 mm.)'dir. Sadece Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerinin tefsiri vardır. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Cildin alt, üst ve miklebi bülbül yuvası ebru kaplı olup, sırt ve sertap kısmı tarçın rengi deridir. Yazmanın büyük bir tamir geçirmiş olduğu görülmekte ve sayfalarında hem rutubet izleri, hem de kurtlanmalar vardır.

23. NP/060 demirbaş numarada kayıtlı; *Hâşiye alâ'l-Keşşâf*, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî (ö. 793/1390). 842/1438 tarihinde Süleyman b. Muhammed tarafından Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 201 varaktır. Varak ebatı 180x135 (130x95 mm.)'dir. Kehf sûresi ile başlar, Fetih sûresi ile biter. Kalın kağıt üzerine sıradan bir hatla yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Bazı sayfalarda küçük su lekeleri ve birkaç yerde kurt yeniği izlerine rastlanmaktadır. Cildi ve şirazesi iyi durumdadır.

24. NP/063 demirbaş numarada kayıtlı; *İ'câzu'l-Beyân fi Keşfi Ba'di Esrâri Ümmi'l-Kur'ân*⁴⁵, Sadruddîn Muhammed b. İshâk el-Konevî⁴⁶ (ö.

⁴⁴ Eserin sadece Süleymaniye Kütüphanesi'nde 45 adet yazma nüshası mevcuttur. Ankara Milli, Çorum Hasan Paşa İl Halk, Diyarbakır İl Halk, Manisa İl Halk, Kütahya Vahidpaşa İl Halk, Kastamonu İl Halk, Bursa İnebey, Konya Bölge ve Konya Karatay Yusufâğa Kütüphanelerinde 34 adet yazma nüshası daha vardır. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 22 Ekim 2013).

⁴⁵ Konevî'nin en hacimli eseri ve işârî bir tefsir olan *İ'câzu'l-Beyân* müellifin bütün eserlerinde ele almış olduğu belli başlı bütün konulara dair fikirlerini içermektedir. Eser, iki ana bölümden meydana gelmektedir. Konevî, eserin "Giriş" kısmında, genel olarak eseri yazmasının nedenini, eserinin içeriğinde bulunan konuları ve eserindeki üslubu hakkında bilgiler verirken, ardından bilgi görüşünü ortaya koyan çok önemli meseleleri ele alır. Eserin ikinci kısmı ise, Fâtiha Sûresinin yorumlanmasıyla ilgilidir. Bu bölüm de, çeşitli kısımlara ayrılmıştır. İlk olarak, "Besmele" cümlesinin açıklandığı bir bölüm vardır. Bunun ardından Fâtiha sûresinin birinci kısmı gelmektedir. Konevî, Fâtiha sûresini üç kısımda mütalaa eder ki, bu taksim -bazen atıf yaptığı gibi- bir kutsî hadise dayanmaktadır. Bu hadise göre, namaz sûresi olan Fâtiha sûresi, Hakk'a ait bölüm, kula ait bölüm ve hem Hakk'a ve hem de kula ait bölümler olmak üzere, üç kısımdan oluşmaktadır. Konevî, eserinin iki özelliğini ısrarla belirtir. Bunlardan birisi, eserin hedef kitlesidir. Konevî, bunu "seçkinler" ve onları seven" kimseler diye belirler. Tartışma yöntemlerine başvurulmadan ve hocası İbnü'l-Arabî de dâhil olmak üzere hiç kimseden herhangi bir alıntı yapılmadan yazılan bu eserde, Fâtiha sûresi Tanrı-âlem ilişkilerini özetleyen ideal bir metin; ilâhî ve kevnî bütün hakikatleri ve hakikatler arası ilişkileri özetleyen bir sûre olarak görülür. Dolayısıyla eser, klasik anlamda bir sûre tefsiri değil, Vücûd-ı Mutlak olan Hakk'ın eşyayı çeşitli varlık mertebelerinde izhâr edişini yorumlama imkânı veren bir metindir. (Konevî, Sadreddîn, *Fâtiha Sûresi Tefsiri*, çev.: Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2002, Önsöz). Eserin Süleymaniye (Dügümlü Baba, 18; Fatih, 293, 294, 295; Damad İbrahim, 26; Carullah, 37, 2058; Halet Efendi, 2, 38, 43, 45; Harput, 244; Karaçelebizade, 13; Laleli, 172; Nafiz Paşa, 67; Pertev Paşa, 48; Reisül-Küttâb, 16, 17, 55, 464; Şehit Ali Paşa, 135-138; Yeni Cami, 62,63; Ayasofya, 402, 4806; Bağdatlı Vehbi, 179, 2087); Atıf Efendi (192); Hacı Selim Ağa (Nurbanu Yakup, 105); Nuruosmaniye (336, 337); Köprülü (41); Manisa İl Halk (296) ve Konya Karatay Yusufâğa (5025,5484) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. Tefsir, İsmail Hakkı Bursevî'nin şeyhi Atpazarlı Osman Fazlı (ö. 1102/1691) tarafından şerh edilmiştir. (Bilgin, Azmi, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Sadreddîn-i Konevî*, I. Uluslararası Sadreddîn Konevî Sempozyumu Bildirileri,

673/1274). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 25 satırlı 118 varaktır. Varak ebatı 210x155 (170x95 mm.)'dir. Sadece Fâtiha sûresi tefsirini içerir. Filigranlı kağıt üzerine sade bir hatla yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer açıklamalar vardır. Baş tarafında 10 varak boş bırakılmıştır. Son kısmında küçük tamir izleri görülmektedir. Cildi ve şirazesini iyi durumdadır.

25. NP/030 demirbaş numarada kayıtlı; *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*⁴⁷ (1. Cilt), Ebussuûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafâ el-İmâdî⁴⁸ (ö. 982/1574). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 29 satırlı 496 varaktır. Varak ebatı 285x180 (210x110 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt kahverengi deri olup alttan ayırma şemse cilttir. Sırtı ve miklebi tamir görmüştür. Kapak içleri kavuniçi kağıt kaplıdır. Avrupa filigranlı kağıt kullanılmıştır. Klasik tarzda tek sayfa mürekkep serlevhası vardır. 16. yy. tezhip karakterindedir. Bütün sayfalar altın cetvellidir.

Mebkam Yayınları, 1. Baskı, Konya 2010, s. 46). Eser, ilk defa 1310 yılında Haydarabâd'da Dâiretu'l-Meârifî'n-Nizâmiyye tarafından neşredilmiştir. Diğer bazı baskıları şunlardır: Haydarabâd-Dekkân, 1949; Kum, 1423/1381, Müessesesi-i Bostan-ı Kitâb; A. Ahmet Atâ'nın editörlüğünde *et-Tefsîru's-Sûfi li'l-Kur'ân* adıyla, Kahire, 1969, Dâru'l-Kütübü'l-Hadîse. Eserin türkçe ilk baskısı, 2002 yılında Ekrem Demirli'nin çevirisi ile *Fâtiha Sûresi Tefsîri* adıyla İstanbul'da İz Yayıncılık tarafından ciltsiz ve 495 sayfa olarak yayımlanmıştır. Konevî'nin Türkçeye kazandırılan ilk eseridir. Aynı yayınevi tarafından 2010 yılında eserin 4. baskısı yapılmıştır. Chittick, William, "Merkezî Nokta: İbn Arabî Ekolünde Sadreddin Konevî'nin Rolü", çev.: Betül Güçlü, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2, Erkam Matbaası, İstanbul 2009, sayı: 23, s. 679.

⁴⁶ Aslen Malatya doğumludur. On üçüncü asırda Celâleddîn Rûmî ve Mevlânâ'ya hocalık etmiş, İbn-i Arabî'nin dostu olmuş Fars kökenli mutasavvıf bir âlimdir. Bugün kabri (türbesi) Konya'da kendi adı ile anılan caminin bahçesinde bulunan Sadreddin Konevî, İslamiyet'in tasavvufu hemhal olmuş koluna mensup olup, Ortaçağlar Anadolu'sunun İslamlaşması için büyük çaba sarf etmiştir. Demirli, Ekrem, "Sadreddin Konevî", *DİA*, XXXV,420-425.

⁴⁷ Eser, İslâm âleminde haklı bir şöhret kazanmış, bu tefsirden dolayı Kânûnî, Ebussuûd Efendi'ye ihşanlarda bulunarak derin takdirlerini belirtmiştir. Keşşâf ve Kâdî tefsirden sonra hiçbir tefsirin Ebussuûd Tefsîri kadar itibar görmediği ifade edilmiştir. Tefsîrin başlıca kaynakları, Zemaşerî ve Beydâvî tefsirleridir. (Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 263-264). Eserin Beyazıt (Merzifonlu K.M., 44-45, 47, 75), Süleymaniye (Amcazade Hüseyin, 15-16), Millet (El Emiri Arabi, 93, 161), Murat Molla (Murat Molla, 40, 41, 44, 45), Kayseri Raşit Efendi (Raşit Efendi, 22), Milli Kütüphane (519, 2407), Amasya İl Halk (765, 106, 99), Adana İl Halk (314, 998, 719, 2499), Elmalı Halk (2499), Konya Karatay Yusufağa (6773, 5204, 5105, 6846, 6867, 6870, 7548, 7571), Edirne Selimiye (4520) ve Tekeli Halk Kütüphanesi'nde (42, 43) yazma nüshası mevcuttur. Abdullah Aydemir, bu tefsirin metodu ve muhtevası hakkında çaplı bir doktora tezi çalışması yapmıştır. Eser, 2006 yılında İstanbul'da *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm (Kur'ân-ı Kerîm'in Meziyetlerinin Akl-ı Selîme Açıklanması)* adıyla (Proje Koor. Ergun Göze; çev.: Ali Akın) Boğaziçi Yayınları tarafından 12 cilt yayımlanarak Türkçeye çevrilmiştir. Abdullatif Abdurrahmân tarafından tahkik edilerek 1999'da Beyrut'ta, Muhammed Subhî Hasan Hallâk'ın ta'lik ve tahrîci ile 2011 yılında Darü'l-Fikr tarafından Beyrut'ta 7 cilt, 2010 yılında Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî tarafından Beyrut'ta ve 2010 yılında Abdullatif Abdurrahman hâşiyesi ile Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir.

⁴⁸ İstanbul Müderris köyünde veya İskilip'te doğmuştur. İstanbul'da yetişmiştir. Bursa ve İstanbul kadılığı yapmıştır. 30 yıl Şeyhülislamlık makamında bulunmuştur. İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri Eyüp çarşısı içindeki mezarlıktadır. Akgündüz, Ahmet, "Ebussuûd Efendi", *DİA*, X,365-371.

26. NP/031 demirbaş numarada kayıtlı; *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (2. Cilt), Ebussuûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafâ el-Îmâdî (ö. 982/1574). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 29 satırlı 443 varaktır. Varak ebatı 285x180 (210x110 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt kahverengi deri olup alttan ayırma şemse, ancak dendan⁴⁹ları, tığ⁵⁰ları ve köşelerdeki süslemeleri soğuk gömme işçiliktir. Sırtı ve miklebi tamir görmüştür. Kapak içleri sarı barok desenli kağıtla kaplıdır. Avrupa filigranlı kağıt kullanılmıştır. Bütün sayfalar altın cetvellidir. Fihristi vardır.

27. NP/025 demirbaş numarada kayıtlı; *Letâifü'l-Kur'ân*⁵¹, Kemâleddîn Huseyn b. Alî-i Beyhakî-i Sebzevârî el-Vâiz el-Herevî el-Kâşifî⁵² (ö. 910/1504). 996/1587 tarihinde Farsça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 31 satırlı 252 varaktır. Varak ebatı 300x200 (215x115 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt yüzeyi de aynı ebru ile kaplanmıştır. Miklebi ve şirazesi sağlamdır. İç kapaklar açık kavuniçi renk kağıt kaplıdır. Avrupa harf ve aslan filigranlı kağıt kullanılmıştır.

⁴⁹ Sin dişlerine verilen addır. Berk, *Hat San'atı*, s. 98.

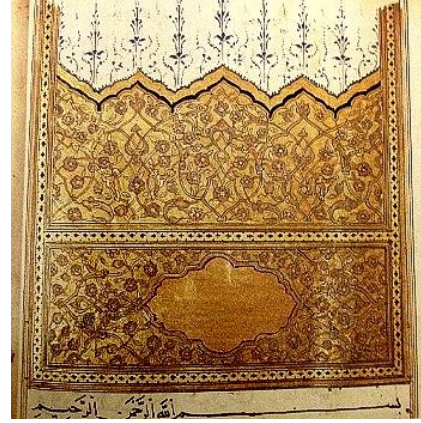
⁵⁰ Tığ, tezhip sanatında eseri tamamlayan yardımcı eleman olarak kullanılır. Tığların görevi eserdeki kompozisyon yoğunluğundan zemin boşluğu arasında denge unsuru olmasıdır. Eserin cetvel veya dendan bitiminden sonra motifler, büyükten küçüğe doğru incelenerek son bulur. Ana tığlarda çok çeşitli motifler kullanılmakla birlikte, ara tığlar genelde daha sade olmaktadır. Kompozisyon zenginliği, eserlerin mükemmelliği ve inceliği tığlarda da çok çeşitliliğin doğmasına neden olmuştur.

⁵¹ Yazma, tespit edebildiğimiz kadarıyla *Letâifü'l-Kur'ân* adıyla sadece Necip Paşa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kâşifî'nin meşhur tefsirinin İslâmî kaynaklarda geçen ismi *Mevâhib-i Aliyye*'dir. Kaynaklarda Kâşifî'nin tefsire dair eserleri arasında *Letâifü'l-Kur'ân* ismine rastlamamaktayız. Bu nedenle bu tefsirin *Mevâhib-i Aliyye* -Beyazıt Devlet, Süleymaniye, Nuruosmaniye, Topkapı ve Edirne Selimiye Kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur- ile aynı eser olduğunu söyleyebiliriz. Bu tefsire *Tefsîr-i Hüseyinî* de denilmektedir. Eser, Kur'ân-ı Kerîm'in kısa bir tefsiridir. İsmâil Ferruh Kirîmî tarafından *Mevâkıb* (İstanbul, 1959) ismiyle 2 cilt olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercümenin baskısı 7 kez tekrarlanmıştır. Ayrıca Muhammed b. İdrîs-i Bitlîsî başka bir tercümesini yapmıştır. Kazan-Tatar Türkçesi, Urduca ve Peştuca dillerine tercümeleri vardır. Diğer Türkçe Tercümeleri: 1) *Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi Tercümesi*, 2) *Selanikli Ali b. Veli b. Hamza Tercümesi*, 3) *Şeyh Ömer Adûlî Niğdevî Tercümesi*, 4) *Gurabzâde Ahmed en-Nâsîh'in Zübüdü Âsâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr'ı*, 5) *Muhammed Sâdık İmânkulî Tercümesi*. Urduca Tercümeleri: 1) *Mevlâna Fahreddîn Ahmed Kâdirî Firengî Mahallî'nin Tercümesi*, 2) *Muhammed Hasan Amrôhî Muradâbâdî'nin Tercümesi "Gâyetu'l-Burhân"*, 3) *Mustafâ b. Muhammed Saîd'in Tercümesi*, 4) *Seyyid Abdurrahmân Buhârî'nin Tercümesi*. Peştuca Tercümeleri: 1) *Tefsîr-i Hasenî Tercümesi* (Bombay, 1930), 2) *Tefsîr-i Bedr-i Münîr Tercüme-i Tefsîr-i Hüseyinî*. Geniş bilgi için bk. Birişik, Abdülhamit, "Osmanlıca Tefsir Tercümeleri ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Mevâhib-i Aliyye'si*", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İSAM, İstanbul 2004, c. 17, sayı: 1, s. 61-66.

⁵² Aslen Horasan'da bulunan Sebzevâr beldesindedir. Vaizlik yapmıştır. Hirat'ta vefât etmiştir. Dil, edebiyât ve İslâmî ilimlerin yanında başta astronomi ve astroloji olmak üzere bir kısım müspet ilimlerle de ilgilenmiş ve gözlemler yapmıştır. Kâşifî'nin tefsirle ilgili diğer eserleri *Cevâhiru't-Tefsîr li Tuhfetu'l-Emîr* ve *Câmiu's-Sittîn*'dir. Kâşifî, Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden olup, Vâiz-i Hirevî, Veli Hüseyin Kâşifî gibi isimlerle tanınır. Birişik, *Osmanlıca Tefsir Tercümeleri*, s. 61; Karaismailoğlu, Adnan, "Hüseyin Vâiz-i Kâşifî", *DİA*, XIX,17-18.

28. NP/011 demirbaş numarada kayıtlı; *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*⁵³ (1. Cilt), Alauddîn Ali b. Muhammed eş-Şeyhî el-Bağdâdî el-Hâzin (ö. 741/1340). 1135/1722 tarihinde Muhammed b. Muhammed İbn Nüreddîn ez-Zerkânî tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 35 satırlı 377 varaktır. Varak ebatı 310x215 (240x140 mm.)'dir. Mürekkep serlevha işçiliği bozuk bir tezhibe sahiptir ve yerinden kopmak üzeredir. Bitiş sayfası kırmızı ve siyah cetveli olup, tezhip için ayrılan muska koltuk yerleri boş bırakılmıştır. Sayfalarda yazıda kullanılan mürekkepten dolayı açık bir şekilde asitlenme (kararma) vardır.

29. NP/012 demirbaş numarada kayıtlı; *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl* (2. Cilt), Alauddîn Ali b. Muhammed eş-Şeyhî el-Bağdâdî el-Hâzin (ö. 741/1341). 1133/1720 tarihinde Muhammed b. Muhammed İbn Nüreddîn ez-Zerkânî tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 35 satırlı 351 varaktır. Varak ebatı 310x215 (240x140 mm.)'dir. Avrupa filigranlı kağıt kullanılmıştır. Mürekkep serlevha tezhibi gerek desen gerek işçiliği bakımından kabadır. Bitiş sayfası kırmızı ve siyah cetveli olup, muska koltuk yerleri boş bırakılmıştır. Sayfalarda yazıda kullanılan mürekkepten dolayı açık bir şekilde asitlenme (kararma) vardır.

NP/062 İç Sayfa

30. NP/062 demirbaş numarada kayıtlı; *Meâlimu't-Tenzîl*⁵⁴, Muhyissünne el-Huseyn b.

170

⁵³ Hâzin'in en önemli eseri olup, *Tefsîru'l-Hâzin* ile bilinmektedir. Beğavî Ferrâ'nın tefsirinin özeti gibidir. Buna rağmen ondan fazla rağbet görmüştür. Bu eser, bir görüşe göre Mûsâ b. Hacı Hüseyin el-İznîkî (ö. 833/1429) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve tercüme *Enfîsü'l-Cevâhir* adını vermiştir. Hikmet Özdemir'e göre ise bu isimdeki tefsir Mûsâ İznîkî'nin Ebu'l-Leys Semerkandî ve Hâzin tefsirlerinden yararlanarak hazırladığı Türkçe tefsirin adıdır. Kütüphanelerde bu isimle bulunan çok sayıda yazma tefsir tercümesinin Ahmed-i Dâî'nin Ebu'l-Leys es-Semerkandî tefsîri tercümesi olduğu Ziya Demir ve İsmail Hakkı Ertaylan tarafından tespit edilmiştir. Bu tercümenin Bursa Ulu Cami Umumi Kütüphanesi'nde 435 numarada kayıtlı olduğu söylenmişse de belirtilen yerde hâlihazırda böyle bir tefsir nüshası bulunmamaktadır. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Yazma Bağışlar, 3163-3164) Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin adıyla tercümesi Mûsâ İznîkî'ye atfedilen ilki 1216/1801 yılında istinsah edilmiş iki ayrı tefsir tercümesi vardır. Abdülbaki Çetin'e göre ise, Mûsâ İznîkî, Ebu'l-Leys es-Semerkandî ve Hâzin tefsirlerini ayrı ayrı türkçeye çevirmiştir. (Birişik, *Osmanlı Tefsir Tercümeleri*, s. 59; Çetin, Abdülbaki, *Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsîri'nin Türkçe Tercümesi Üzerine*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2007, sayı: 22, s. 53). Eser, Kahire, Beyrût ve Dimeşk'te farklı yaynevleri tarafından birçok kez neşredilmiştir. Eserin Edirne Selimiye, İstanbul Süleymaniye, Atıf Efendi, Nuruosmaniye, Köprülü, Millet, Hacı Selim Ağa, Adana İl Halk, Tekeli Halk, Burdur İl Halk, Ankara Milli, Konya Bölge, Konya Karatay Yusufaga, Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü, Amasya Beyazıt İl Halk, Manisa İl Halk, Kastamonu İl Halk, Bursa İnebey ve Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 22 Ekim 2013).

⁵⁴ Rivâyet ağırlıklı bir tefsir olan Beğavî Tefsîri, sonraki tefsirlere, özellikle de Hâzin'in tefsîrine kaynaklık yapmış önemli bir kitaptır. Merhum Ali Turgut "...Bigalı Kadri Mehmed

Mes'ûd el-Ferrâ el-Beğavî (ö. 516/1122). 1092/1681 tarihinde Bağdat'ta Yûsuf b. Dervîş Muhammed el-Bağdâdî tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. 33 satırlı 696 varaktır. Varak ebatı 265x145 (200x90 mm.)'dir. Taba rengi deri cildi, alttan ayırma gömme şemse tarzındadır. Şemse ve salbeklerin içine hatayî gurubu motiflerden oluşan bir desen çalışılmıştır. Unvan sayfası tezhibi zerenderzer bezeme tarzında olup, rumi ve penç motiflerden meydana gelen bir deseni vardır. Motifler pembe, kırmızı ve limon küfü ile renklendirilmiştir. Yer yer iğne ile perdahlanmıştır. İnce, filigranlı âherli kağıt üzerine itinalı bir hatla yazılmıştır. Tüm sayfalar altın cetvellidir. Önemli kısımlar kırmızı renklidir. Altın bezeme ile yapılan serlevha tezhibi düzgün bir işçilikle yapılmıştır. Cildi, şirazesi ve kağıt özellikleri iyi durumdadır. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

Bibliyografya

Akgündüz, Ahmet, "Ebussuûd Efendi", *DİA*.

Bayraktar, M. Sami, "Tire Necip Paşa Kütüphanesi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2003, Sayı:11.

Berk, Süleyman, *Hat San'atı*, Tarihçe, Malzeme ve Örnekler, İSMEK Yayınları, İstanbul 2006.

Bilgin, Azmi, Osmanlı Kaynaklarına Göre Sadreddîn-i Konevî, *I. Uluslararası Sadreddîn Konevî Sempozyumu Bildirileri*, Mebkam Yayınları, 1. Baskı, Konya 2010.

Birişik, Abdülhamit, "Osmanlıca Tefsir Tercümeleri ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Mevâhib-i Aliyye'si", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İSAM, İstanbul 2004, c. 17, sayı:1.

Chittick, William, "Merkezî Nokta: İbn Arabî Ekolünde Sadreddîn Konevî'nin Rolü", çev.: Betül Güçlü, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, *İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2*, Erkam Matbaası, İstanbul 2009, Sayı: 23.

Çetin, Abdülbaki, "Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsîri'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2007, sayı: 22.

Efendi (ö. 1042/1632) tarafından tercüme edilerek IV. Murad'a hediye edilmiştir." diyerek Begavî'nin bu tefsirinin Türkçe'ye tercüme edildiğini bildirmekle birlikte bunu bir kaynağa dayandırmamış ve başka bir ayrıntıya yer vermemiştir. (Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, s. 240). Hilmi Ziya Ülken de bu tefsirin İngiliz Kerim Efendi (ö. 1303/1886) diye şöhret yapan Amasya Akdağlı Kerim Efendi tarafından tercüme edildiğini söyler. Ancak tercümeyle ait herhangi bir bilgi veya nüshaya rastlanamamıştır. (Birişik, *Osmanlı Tefsir Tercümeleri*, s. 57). Eser birçok kez neşredilmiştir: *Tefsîru'l-Beğavî*, (thk.: ve thr. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Dâmiriyye, Süleyman Müslim el-Haraş), Dâru Tîbe, 2. Baskı, Riyad, 1993-1997; *Tefsîru'l-Beğavî*, (thk.: Halid Abdurrahman el-Ak Mervan Suvar), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987-1992; *Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1420; *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut, 2002. Eserin Süleymaniye (125 nüsha), Erzurum İl Halk (15980), Kütahya Vahid Paşa (1622, 2848, 1037), Halil Hamit (1870, 2096), Samsun Gazi (1046), İskilip Halk (1025) ve Ankara Millet (6300) Kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur.

- Demirli, Ekrem, “Sadreddin Konevî”, *DİA*.
DİA (TDV İslâm Ansiklopedisi), TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul 2006.
- Eroğlu, Muhammed, “İcî Muînüddin”, *DİA*.
- Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1988.
- İsam Kütüphanesi, <http://ktp.isam.org.tr/> (online kaynak).
- İşpirli, Mehmet – Demir, Ziya, “Sâdî Çelebî”, *DİA*.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Hüseyin Vâiz-i Kâşifi”, *DİA*.
- Koca, Ferhat, “Molla Hüsrev”, *DİA*.
- Konevî, Sadreddîn, *Fâtiha Sûresi Tefsiri*, çev.: Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Mollaibrahimoğlu, Süleyman, *Yazma Eserler Terminolojisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Süreyya, Mehmed, *Sicilli Osmânî (I-VI)*, haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazmaları, www.yazmalar.gov.tr (online kaynak).
- Tire Necip Paşa Kütüphanesi (İzmir).
- Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- Yıldırım, Ali İhsan, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, Tire 2003.
- Yıldırım, Ali İhsan, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu*, Seçil Ofset, İstanbul 2011.
- Yıldız, Sâkıp, “Osmanlı Tefsir Hareketine Toplu Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, UÜİFD, Bursa 1987, c.2, sayı: 2.
- Yılmaz, Abdülkadir, “Kitâbiyât (Tanıtım: *Câmiu’-l Beyân fî Tefsiri’-l-Kur’ân*)”, *Rihle Dergisi*, Milsan A.Ş., İstanbul 2013, Sayı: 16.